

διάλογοι

Για την αναθεώρηση του συντάγματος

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΣΙΑΦΑΚΑΣ

Η νέα αναθεώρηση του συντάγματος του 2001 που βρίσκεται σε εξέλιξη προκαλεί ήδη περισσότερα προβλήματα απ' όσα επιχειρεί να λύσει.

Η αποχώρηση του ΠΑΣΟΚ από τη διαδικασία αναθεώρησης (ανεξαρτήτως των λόγων που την επέβαλαν) ήρθε να επιβεβαιώσει τις πολιτικές παρενέργειες πέραν των άλλων που προκαλεί η ίδια η αναθεωρητική διαδικασία όπως προβλέπεται στο Σύνταγμα (άρθρο 110, παράγραφοι 2-6).

Τρεις καθηγητές του συνταγματικού δικαίου παρεμβαίνουν σήμερα στους «Διαλόγους» εστιάζοντας στις συνέπειες από τις συχνές μεταβολές του συνταγματικού χάρτη, αλλά και στις παρενέργειες που προκαλεί να χαρακτηρίζεται αναθεωρητά μια διάταξη με 180 ψήφους και να αναθεωρείται στην επόμενη Βουλή από απλή πλειοψηφία 151 βουλευτών.

* Ο Ευ. Βενιζέλος επισημαίνει ότι η διεθνοποίηση του συντάγματος και η συνταγματικοποίηση του διεθνούς δικαίου αποτελούν σήμερα παράγοντες που επιτείνουν τις αναθεωρητικές πρωτοβουλίες. Και υποστηρίζει ότι η αναθεώρηση θα μπορούσε να συντελείται σε μία Βουλή, όμως με αυξημένη πλειοψηφία 2/3 και συνταγματικό δημοψήφισμα.

* Ο Αντ. Μανιτάκης θεωρεί ότι για να αποφευχθεί η «εκνόμηση» του Συντάγματος η διαδικασία της αναθεώρησης πρέπει να γίνει πιο δύσκολη. Προτείνει να απαιτείται αυξημένη πλειοψηφία στην αναθεωρητική Βουλή που να φθάνει ακόμη και τα 2/3 του αριθμού των βουλευτών.

* Τέλος, ο Γ. Χ. Σωτηρέλης παρατηρεί ότι ανακύπτει ζήτημα και για την ίδια την αναθεωρητική διαδικασία αφού η δεύτερη Βουλή δεν δεσμεύεται ως προς το περιεχόμενο της αναθεώρησης. Κάνει λόγο για ρυθμίσεις ώστε να υπάρχει ουσιαστικά αντιστοίχιση μεταξύ των αποφάσεων των δύο Βουλών.

**Οι τρεις καθηγητές είχαν παραδώσει τα άρθρα τους πριν γίνει γνωστή η αποχώρηση του ΠΑΣΟΚ από τη διαδικασία αναθεώρησης. Ο πυρήνας της προβληματικής τους παραμένει, ωστόσο, το ίδιο επίκαιρος.

Τα απορήματα της κυβέρνησης

Του ΓΙΩΡΓΟΥ Χ. ΣΩΤΗΡΕΛΗ*

Όταν εξαγγέλθηκε η αναθεωρητική πρωτοβουλία της κυβέρνησης Καραμανλή η κριτική που ασκήθηκε ήταν εύλογη: μια κυβέρνηση δεν μπορεί να παίζει με τους θεσμούς, προτείνοντας τόσο σύντομα νέα συνταγματική αναθεώρηση, πολλώ μάλλον όταν η δικαιολογία της για επιτάχυνση των μεταρρυθμίσεων ήταν προδήλως προσχηματική: Μέχρι στιγμής δεν είχε -ούτε έχει- να επιδείξει καμία σοβαρή μεταρρυθμιστική προσπάθεια...

*Ωστόσο η κριτική αυτή δεν αφορούσε παρά την ορατή πλευρά του παγόβουνου. Η πορεία της κυβέρνησης έκτοτε έδειξε ανάγλυφα ότι η μικροπολιτική χρησιμοποίηση της αναθεώρησης -το «στρίβειν διά του συντάγματος» για να παραφράσουμε μια παλιά κωμωδία- δεν ήταν ούτε το μοναδικό ούτε το χειρότερο ατόπημά της. Ως εκ τούτου, η αντιπολίτευση -ιδίως η αξιωματική- πρέπει να αναπροσαρμόσει τη στάση της απέναντι στο όλο εγχείρημα.

Ειδικότερα: Αν κάτι χαρακτηρίζει έντονα την κυβερνητική πολιτική τον τελευταίο χρόνο, αυτό είναι μια συνεχής, επίμονη και συστηματική υπονόμηση του συντάγματος, προς τις ακόλουθες ιδίως κατευθύνσεις:

*Πρώτον, την ικανοποίηση στυγνών ιδιωτικών συμφερόντων, όχι μόνον με την αποκάλυπτη υιοθέτηση συγκεκριμένων επιλογών τους αλλά, ιδίως, με τη μονομερή και αποκάλυπτη στήριξή τους, μέσω της νομοθετικής αχρήστευσης των αμυντικών δικαιωμάτων του χώρου της εργασίας.

Αυτό συνέβη με την κυνική παραβίαση της συλλογικής αυτονομίας τόσο στον χώρο των τραπεζών (ως προς τα ασφαλιστικά τους ταμεία) όσο και στον χώρο του ΟΤΕ (ως προς τις εργασιακές σχέσεις), ενώ είναι βέβαιο ότι θα ακολουθήσουν αντίστοιχες παρεμβάσεις...

*Δεύτερον, την υπονόμηση των δικαιωμάτων που προστατεύουν την ιδιωτική ζωή, με την άκριτη υιοθέτηση -αλλά και συγκάλυψη...- όλων των σχετικών πρωτοβουλιών που εκπορεύονται από τους ιθύνοντες της «νέας τάξης πραγμάτων» (σκανδαλώδεις διευκολύνσεις σε ξένες μυστικές υπηρεσίες, ποικίλες παραβιάσεις του απορρήτου των ανταποκρίσεων, γενικευμένη επιτήρηση με κάμερες, χρήση αρχείων για την μακρόχρονη επεξεργασία τηλεφωνικών συνδιαλέξεων αλλά και γενετικών, βιομετρικών και άλλων ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, κ.λπ.).

*Τρίτον, την επιστροφή στις χειρότερες εποχές του πελατειακού συστήματος, με τον εξοβελισμό κάθε εγγύησης αντικειμενικότητας και αξιοκρατίας, προκειμένου να ικανοποιηθούν οι ποικίλες αξιώσεις των πάσης φύσεως «ημετέρων», ιδίως για διορισμούς και προαγωγές...

*Τέταρτον, τη συστηματική υπονόμηση των συνταγματικών αντιβάρων της κυβερνητικής εξουσίας. Χαρακτηριστική είναι η προσπάθεια απαξίωσης του Συμβουλίου της Επικρατείας, κάθε φορά που θέτει φραγμούς στις πελατειακές ή αυταρχικές παρεκτροπές της, ενώ η αντιμετώπιση ορισμένων από τις ανεξάρτητες αρχές (ιδίως ΑΔΑΕ, Αρχή Προστασίας Δεδομένων, ΑΣΕΠ και ΕΣΡ) αγγίζει τα όρια της «εκ προθέσεως παραβίασης του συντάγματος»...

Πολύ περισσότερο μάλιστα όταν πρόκειται για αρχές οι οποίες, παρά τις όποιες αδυναμίες και υπερβολές τους, ενίσχυσαν σημαντικά το θεσμικό οπλοστάσιο της πολιτείας ως προς την προστασία θεμελιωδών συνταγματικών αρχών και αξιών.

*Πέμπτον, την αδιάστατη εξυπηρέτηση μικροπολιτικών σκοπιμοτήτων, μέσω μεθοδεύσεων της τελευταίας στιγμής (που το σύνταγμα απαγορεύει για τις βουλευτικές εκλογές...) είτε ως προς την ανάδειξη των αυτοδιοικητικών αρχών, με την παγκόσμια πρωτοτυπία του 42%, είτε ως προς την ανάδειξη της ΚΕΔΚΕ, κοινός παρονομαστής των οποίων είναι η παραβίαση της δημοκρατικής αρχής και της αρχής της ισότητας της ψήφου.

*Με αυτά τα δεδομένα, η αναθεωρητική πρωτοβουλία δεν είναι απλώς παραπλανητική. Είναι πρωταρχικά επικίνδυνη, διότι εντάσσεται στην όλη προσπάθεια να ανατραπούν σημαντικές εγγυήσεις της συνταγματικής μας τάξης.

- Δεν είναι ηλίου φαεινότερον ότι οι προτάσεις τόσο για το άρθρο 16 όσο και για το άρθρο 24 αποσκοπούν απλώς στην εξυπηρέτηση ιδιωτικών συμφερόντων;

- Τι άλλο μπορεί να κρύβει η πρόταση για το Συνταγματικό Δικαστήριο από την απέχθεια της κυβέρνησης προς το σημερινό «απρόβλεπτο» σύστημα ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων;

- Ποιος μπορεί να αποκλείσει ότι η τροποποίηση του άρθρου 14 δεν θα οδηγήσει σε ακόμη ασφυκτικότερη χειραγώγηση των ΜΜΕ;

- Ή είναι συμπτωματικό ότι κάθε τόσο βγαίνουν στην επιφάνεια σχέδια «σοφών» για δραστικό περιορισμό άλλοτε των δικαιωμάτων και άλλοτε του οικονομικού και κοινωνικού ρόλου του κράτους;

*Ενόψει, λοιπόν, των ανωτέρω, τι νόημα έχει να μετάσχει κανείς καλοπροαίρετα σε τέτοια συζήτηση; Και ειδικότερα: δεν είναι προφανές ότι η μόνη νηφάλια πολιτική αντιμετώπιση των συγκεκριμένων κυβερνητικών προτάσεων από τα κόμματα της αντιπολίτευσης είναι η συλλήβδην απόρριψή τους, ώστε καμία διάταξη -ακόμη και οι φαινομενικά ανώδυνες- να μην συγκεντρώσει την πλειοψηφία των 180 στην παρούσα Βουλή; Έχει κανείς αυταπάτες ότι αν επικρατήσει και πάλι η Νέα Δημοκρατία δεν θα αξιοποιήσει οποιαδήποτε αναθεωρητέα διάταξη για να απαλλαγεί, με απόλυτη πλειοψηφία πλέον (151), από ανεπιθύμητους συνταγματικούς φραγμούς;

*Στο σημείο αυτό, όμως, ανακύπτει και το ζήτημα της ίδιας της αναθεωρητικής διαδικασίας.

Μήπως τελικά ένα μεγάλο μέρος του προβλήματος οφείλεται στο ότι η δεύτερη Βουλή, παρότι αποφασίζει με μικρότερη πλειοψηφία σε σχέση με την προηγούμενη (151 έναντι 180) δεν δεσμεύεται ως προς το περιεχόμενο της αναθεώρησης; Η απάντηση είναι θετική. Πράγματι, εκεί εντοπίζεται η εύλογη καχυποψία που πρέπει να έχει κανείς, πολλώ μάλλον όταν είναι νωπό το προηγούμενο του επαγγελματικού ασυμβιβάστου, που εισήχθη αιφνιδιαστικά στην Ολομέλεια της δεύτερης Βουλής.

*Κατ' επέκταση, η αντιπολίτευση μπορεί εναλλακτικά να θέσει την κυβερνητική πλευρά ενώπιον ενός σαφούς διλήμματος: ή θα δεχθεί την αλλαγή της σχετικής διαδικασίας, ώστε να υπάρξει ουσιαστική αντιστοίχιση μεταξύ των αποφάσεων των δύο Βουλών, ή δεν θα ψηφισθεί καμία πρότασή της. Η αλλαγή δε αυτή δεν είναι απαραίτητο να επέλθει με αναθεώρηση του άρθρου 110, που θα άνοιγε μεγάλη συζήτηση, καθώς θα αρκούσε η ερμηνευτική υιοθέτησή της από τη Βουλή, όπως έχει προταθεί ευπρόσωπα από σημαντικό μέρος της πρόσφατης συνταγματικής θεωρίας.

* Ο ΓΙΩΡΓΟΣ Χ. ΣΩΤΗΡΕΛΗΣ είναι καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Η ιστορική αυστηρότητα

Του **ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ***

Αυτό που λέγεται σύνταγμα και τους τελευταίους δυόμισι αιώνες συνιστά τη βάση της αντιπροσωπευτικής/συνταγματικής δημοκρατίας και του κράτους δικαίου αποκτά την ικανότητα να οργανώνει γλωσσικά, πολιτικά και κανονιστικά τον μακρύ ιστορικό χρόνο, επειδή διαθέτει αυξημένη νομική ισχύ και κατά τον τρόπο αυτό διαφοροποιείται από τον κοινό νόμο, που υπόκειται στις διακυμάνσεις της συγκυρίας.

Το σύνταγμα είναι σύνταγμα επειδή είναι γραπτό και αυστηρό. Επειδή θεσπίζεται και αναθεωρείται (τροποποιείται, συμπληρώνεται ή ερμηνεύεται αυθεντικά) με ειδική διαδικασία, που περιέχει εγγυήσεις πολύ αυστηρότερες από αυτές που αφορούν τον κοινό νόμο. Συνεπώς, η διαδικασία της αναθεώρησης βρίσκεται στον πυρήνα του συνταγματικού φαινομένου και όλων των σχετικών θεσμικών εγγυήσεων.

*Στην πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα, πολλά από τα αυτονόητα της κλασικής συνταγματικής ιστορίας του 18ου, 19ου και 20ού αιώνα αμφισβητούνται κυρίως μέσα από την παράλληλη εξέλιξη δύο φαινομένων: της διεθνοποίησης του συντάγματος και της συνταγματοποίησης του διεθνούς δικαίου. Ταυτόχρονα, το σύνταγμα, ως μεθοδολογική αντίληψη, ως συμβολισμός, ως νομικό και θεσμικό κέλυφος, αλλά και ως σύστημα αξιών και ως κωδικοποίηση πολιτικών και πολιτισμικών παραδοχών, δείχνει να μπορεί να υπερβεί το εθνικό κράτος και την κυριαρχία του, καθώς τίθενται πλέον ζητήματα όπως το ευρωπαϊκό σύνταγμα ή η θεσμική οργάνωση της παγκόσμιας δημοκρατικής διακυβέρνησης.

*Ολ' αυτά βασίζονται πάντα στη διαφοροποίηση συντάγματος και κοινού νόμου. Η έκπτωση του νόμου οδηγεί όμως στην αναγωγή στο σύνταγμα προκειμένου να βρεθούν σε αυτό άμεσες εφαρμόσιμες λύσεις για κάθε ζήτημα σχεδόν. Η αναγωγή στο σύνταγμα οδηγεί με τη σειρά της στην ενίσχυση των πιέσεων ως προς τον τρόπο ερμηνείας και εφαρμογής του και πολλαπλασιάζει τα αιτήματα αναθεώρησης. Το σύνταγμα έχει γίνει πολύ πιο «καθημερινό» και «οικείο» από ό,τι ήταν στην αρχική ιστορική του εκδοχή.

*Η έκπτωση του νόμου, η αναγωγή στο σύνταγμα, η επέκταση της ευρωπαϊκής κοινοτικής έννομης τάξης και η διεθνοποίηση του συντάγματος, υπό την έννοια της υπαγωγής των εθνικών συνταγμάτων και της συντακτικής εξουσίας σε μηχανισμούς διεθνούς ελέγχου, σε συνδυασμό με το φαινόμενο του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, είναι οι βασικοί παράγοντες που επιτείνουν τις αναθεωρητικές πρωτοβουλίες. Αυτό είναι πλέον κάτι το συνηθισμένο σε πολλές δυτικές χώρες, παρότι υπάρχουν ακόμη χώρες στις οποίες οι αναθεωρητικές διαδικασίες είναι σπάνιες.

*Η Ελλάδα ανήκει από την άποψη αυτή σε μια μεσαία κατηγορία. Διαθέτει όμως πάντα ένα σαφώς αυστηρό σύνταγμα που θέτει όχι μόνον διαδικαστικούς, αλλά και ουσιαστικούς φραγμούς στην αναθεώρηση μέσα από ένα σκληρό πυρήνα μη υποκείμενων σε αναθεώρηση διατάξεων.

Μία χώρα με ανώμαλο συνταγματικό βίο και ιδιαίτερα αυστηρό σύνταγμα είναι φαινόμενο αντιφατικό και αυτό συνέβαινε στη χώρα μας μέχρι τη μεταπολίτευση. Από το 1974 όμως και μετά, η Ελλάδα δείχνει να ακολουθεί φυσιολογικούς ρυθμούς ως προς τις τυπικές συνταγματικές μεταβολές, ενώ παράλληλα εξελίσσεται το ίδιο το σύνταγμα μέσω της ερμηνείας του, των συνταγματικών πρακτικών και κυρίως μέσα από τη «συνομιλία» του με το ευρωπαϊκό κοινοτικό και διεθνές δίκαιο.

*Από το 1975 μέχρι και την πρώτη αναθεώρηση του 1986 μεσολάβησαν 11 χρόνια. Από το 1986 μέχρι τη δεύτερη αναθεώρηση του 2001 μεσολάβησαν 15 χρόνια και από τότε μέχρι την ολοκλήρωση της τρέχουσας διαδικασίας θα μεσολάβησουν σχεδόν οκτώ χρόνια. Μέσα όμως από αυτές τις αναθεωρητικές διαδικασίες, αυξήθηκε εντυπωσιακά το εύρος της πολιτικής νομιμοποίησης του συντάγματος. Αυτό το κρίνει κανείς αξιολογώντας τη σημερινή στάση των πολιτικών δυνάμεων έναντι του συντάγματος σε σχέση με τη στάση τους το 1975 ή και το 1986.

*Η αναθεωρητική διαδικασία που περιγράφεται στο άρθρο 110 κατέστη η ίδια αντικείμενο αναθεωρητικής πρωτοβουλίας το 1985, παρότι στη συνέχεια, ως προς το σημείο αυτό, εγκαταλείφθηκε. Το ερώτημα όμως εάν η αναθεωρητική διαδικασία είναι επαρκής και αποτελεσματική καθώς και το ερώτημα αν είναι συνταγματικά θεμιτή η αναθεώρηση της αναθεωρητικής διαδικασίας εξακολουθούν να εκκρεμούν. Ήδη από το 1984, με την υπό υψηλές μελέτη μου που φέρει τον τίτλο «Τα όρια της αναθεώρησης του Συντάγματος του 1975», είχα διατυπώσει τη θέση ότι η ίδια η αναθεωρητική διαδικασία μπορεί πράγματι να αναθεωρηθεί, εφόσον διατηρούνται αλώβητα τα διαρθρωτικά της χαρακτηριστικά, που είναι τρία:

1. Η ύπαρξη προθεσμίας «ώριμου χρόνου» και «διάσκεψης» μεταξύ δύο αναθεωρήσεων αλλά και μεταξύ έναρξης και ολοκλήρωσης της διαδικασίας, έτσι ώστε να αποφεύγονται στο μέτρο του δυνατού συγκυριακές πιέσεις ή εν θερμώ αντιδράσεις.

2. Η συγκέντρωση αυξημένης πλειοψηφίας τουλάχιστον 3/5 στην κοινοβουλευτική φάση της διαδικασίας ή έστω σε ένα από τα σημεία της, κάτι που έχει ιδιαίτερη σημαία για μία χώρα με μονοκαμεραλιστική παράδοση, δηλαδή για μία χώρα στην οποία δεν υπάρχουν δύο κοινοβουλευτικά σώματα, τα οποία να συμπράττουν στην αναθεωρητική διαδικασία, όπως συμβαίνει σε άλλες χώρες. Με δεδομένο μάλιστα ότι τώρα το σύνταγμά μας προβλέπει κοινούς νόμους αυξημένης πλειοψηφίας 2/3, η αυξημένη πλειοψηφία των 3/5 στην αναθεωρητική διαδικασία φαίνεται μάλλον ισχυρή.

3. Η συμμετοχή του ίδιου του εκλογικού σώματος στην ολοκλήρωση της αναθεωρητικής διαδικασίας είτε με τη μορφή γενικών βουλευτικών εκλογών που παρεμβάλλονται είτε με συνταγματικό δημοψήφισμα.

*Συνεπώς, η αναθεώρηση θα μπορούσε να συντελείται σε μία Βουλή εφόσον η όλη διαδικασία περιλαμβάνει τη ρήτρα της αυξημένης πλειοψηφίας των 2/3, την επικύρωση με συνταγματικό δημοψήφισμα και την αναγκαία χρονική άνεση και απόσταση.

Είναι επίσης γεγονός ότι η συμμετοχή του εκλογικού σώματος με τη μορφή γενικών βουλευτικών εκλογών που παρεμβάλλονται στην αναθεωρητική διαδικασία στερεί από το αναθεωρητικό διάβημα το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης που στρέφεται σε άλλα μεγάλα αλλά συνήθως τρέχοντα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά διακυβεύματα, με βάση τα οποία ο πολίτης καθορίζει τη στάση του.

Δεν είναι όμως η αναθεώρηση της αναθεωρητικής διαδικασίας το μείζον ζήτημα. Προηγούνται άλλα, πολύ πιο κρίσιμα, θέματα:

A Η έμμεση μεταβολή που επέρχεται συνεχώς μέσω του μηχανισμού της υπεροχής του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου, όχι μόνο του πρωτογενούς, αλλά και του παραγώγου.

B Ο διεθνής δικαστικός έλεγχος των εθνικών συνταγμάτων μέσω των μηχανισμών της ΕυρΣΔΑ.

Γ Η οργάνωση και η λειτουργία της συνταγματικής δικαιοσύνης, καθώς το περιεχόμενο του συντάγματος για τις πιο κρίσιμες διατάξεις, αυτές που αφορούν συνταγματικά δικαιώματα και θεσμικές εγγυήσεις, ταυτίζεται κατ' αποτέλεσμα με το περιεχόμενο της συνταγματικής νομολογίας.

* Ο ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ είναι καθηγητής Συνταγματικού Δικαίου, και βουλευτής Α' Θεσσαλονίκης του ΠΑΣΟΚ.

«Εκνόμηση» του συντάγματος

Του ΑΝΤΩΝΗ ΜΑΝΙΤΑΚΗ*

Η μία αναθεώρηση διαδέχεται την άλλη, πριν προλάβουμε να καταλάβουμε τι αναθεωρήθηκε και πώς, πριν καν αντιληφθούμε ότι αναθεωρούνται αυτά που μόλις αναθεωρήθηκαν. Και όσο πιο συχνές και μεγάλες είναι οι αναθεωρήσεις τόσο πιο γρήγορα τις λησμονούμε, τόσο πιο αδιάφορα τις προσπερνάμε. Ποιος τη θυμάται εκείνη του 2001; Πόσο αισθητή έγινε και τι άλλαξε στην πολιτική και διοικητική ζωή του τόπου;

*Και όμως, πριν καν συμπληρωθούν πέντε χρόνια από την πρόσφατη και νωπή ακόμη αναθεώρηση, η πολιτική εξουσία διαπιστώνει την ανάγκη μιας νέας αναθεώρησης είτε για να αναθεωρηθούν και διορθωθούν τα αναθεωρημένα είτε για να αναθεωρηθούν όσα δεν αναθεωρήθηκαν είτε για να προστεθούν νέες διατάξεις στις υπάρχουσες. Το περίεργο είναι ότι την ανάγκη ή το επιβεβλημένο μιας νέας αναθεώρησης τα υπερασπίζονται οι πάντες, ακόμη και οι πρωτεργάτες της προηγούμενης (ο πρώην πρωθυπουργός Σημίτης και ο πρώην εισηγητής της πλειοψηφίας Βενιζέλος).

*Παρά τις διαψεύσεις και τα ανεκπλήρωτα, οι πολιτικοί έχουν καταληφθεί, φαίνεται, από έναν «συνταγματικό οίστρο» -για να χρησιμοποιήσω μια φράση του συναδέλφου Βενιζέλου- ή από μια ασυγκράτητη αναθεωρητική βουλιμία, θα έλεγα, και επιδίδονται σε μια ανέξοδη και αστόχαστη, πολιτικά και επιστημονικά, αναθεωρητική πλειοδοσία. Και οι μεν πολιτικοί έχουν κάθε λόγο να χρησιμοποιούν την αναθεώρηση ως μέσον άσκησης κυβερνητικής και κομματικής πολιτικής. Έχουν πολιτικό συμφέρον να ανοίγουν αναθεωρητικές διαδικασίες, αναζητώντας πολιτικά άλλοθι για τα αδιέξοδά τους, καθώς και μια βαθμίδα ανώτερη για τη μετατόπιση των ευθυνών τους.

*Αλλά και η κοινή γνώμη, απηυδισμένη από το πολιτικό τέλμα που έχει δημιουργηθεί, δικαιολογημένα πιάνεται από όποιες, φρούδες, ελπίδες της προσφέρονται: αφού τίποτε δεν γίνεται τουλάχιστον κάτι μπορεί να γίνει με το σύνταγμα. Αποδίδονται έτσι ιδιότητες μαγικές, θεϊκές στην αναθεώρηση του συντάγματος και όλα εναποτίθενται στη σωτήρια παρέμβασή της. Εκσυγχρονισμός και μεταρρυθμίσεις θα γίνουν όταν αναθεωρηθεί, λοιπόν, το σύνταγμα, και αν δεν έγιναν μέχρι τώρα είναι γιατί εμποδίζει το σύνταγμα (!).

*Τίποτε πιο απατηλό από την προηγούμενη πρόσληψη του συντάγματος, η οποία, ενώ από τη μια μεριά φетиχοποιεί το σύνταγμα, από την άλλη, το εξομοιώνει με κοινό νόμο και το αντιμετωπίζει ως μέσο άσκησης νομοθετικής πολιτικής: ό,τι δεν τολμούν ή δεν θέλουν να κάνουν με νόμο, το κάνουν με την αναθεώρηση.

*Ωστόσο, οι εύκολες και φλύαρες αναθεωρήσεις καταντούν το σύνταγμα νόμο, τόσο από τυπική όσο και από ουσιαστική άποψη. Διότι αντιμετωπίζουν όλες τους την αναθεωρητική λειτουργία ως νομοθετική. Η ταύτιση της αναθεωρητικής λειτουργίας με τη νομοθετική ακυρώνει ουσιαστικά κάθε έννοια συνταγματισμού και πλήττει, ύπουλα, στον πυρήνα του τον αυστηρό χαρακτήρα του συντάγματος, που αποτελεί ένα σταθερό και μη αναθεωρητέο γνώρισμα του ελληνικού συνταγματισμού.

*Η εκνόμηση του συντάγματος πραγματοποιείται πρώτα όταν το σύνταγμα οικειοποιείται ύλη νομοθετική, όταν δηλαδή ρυθμίζει σχέσεις ή θέματα ειδικά και συγκεκριμένα και καταστάσεις συγκυριακές, που είναι από τη φύση τους ρευστές και υπόκεινται σε μεταβολή.

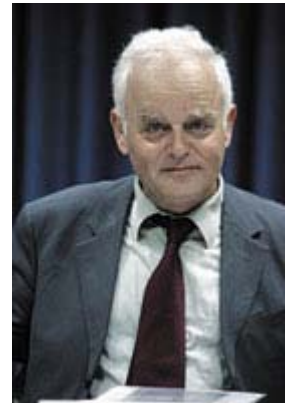
Ή όταν καθορίζει τον ειδικότερο τρόπο λειτουργίας ενός κρατικού οργάνου, ύλη που ανήκει στην δικαιοδοσία ενός οργανωτικού ή εκτελεστικού του συντάγματος νόμου.

*Εκνόμηση του συντάγματος έχουμε, έπειτα, και όταν η πολιτική εξουσία θέλει να παγιώσει και τυποποιήσει, με το πρόσχημα της συνταγματικής τους κατοχύρωσης, δημόσιες πολιτικές (οικονομικές, εκπαιδευτικές ή κοινωνικές), που είναι όμως αντικείμενο της νομοθετικής εξουσίας, δηλαδή αντικείμενο πολιτικής αντιδικίας και κυβερνητικών επιλογών.

*Αλλά εκνόμηση του συντάγματος συντελείται, τέλος, και όταν το σύνταγμα υιοθετεί νομοτεχνική διατύπωση νομοθετικής διάταξης, όταν δηλαδή διατυπώνονται συνταγματικές διατάξεις με τρόπο λεπτομερειακό και εξειδικευμένο, με φράσεις σχοινοτενείς, οι οποίες θεσπίζουν κανόνες συμπεριφοράς και όχι θεμελιώδεις αρχές του πολιτεύματος ή της έννομης τάξης. Διότι η διαφορά μεταξύ συντάγματος και νόμου δεν είναι μόνον, όπως κατά κόρον λέγεται, ότι το πρώτο έχει αυξημένη τυπική δύναμη σε σχέση με το δεύτερο, αυτό είναι ένα γνώρισμα δευτερογενές και τυπικό και αφορά αποκλειστικά την τυπική έννοια του συντάγματος, ενώ αγνοεί επιδεικτικά την ουσιαστική, αυτήν δηλαδή που αναφέρεται στο περιεχόμενο ή στην ύλη του συντάγματος. Η ουσιαστική διαφορά τους έγκειται στο ότι το σύνταγμα ασχολείται με τα θεμελιώδη και τα ουσιαστικά του πολιτεύματος και της έννομης συμβίωσής μας. Αποτελεί κυρίως ένα σύστημα θεμελιωδών αρχών και δικαιωμάτων (και κανόνων αρμοδιότητας ή λειτουργίας συνταγματικών οργάνων) και όχι κανόνων συμπεριφοράς, όπως ο νόμος.

*Τέλος, επειδή η νομοθεσία ασχολείται με τα εξειδικευμένα, καθώς και με τα καθημερινά και εφήμερα, είναι από τη φύση της συγκυριακή και περιστασιακή, γι' αυτό και χρειάζεται να προσαρμόζεται και να τροποποιείται συνεχώς. Το σύνταγμα, αντίθετα, είναι πάνω από το χρόνο και πάνω από τη συγκυρία, γιατί προορίζεται να φυλάσσει τα διαρκή και τα σταθερά, τα θεμελιώδη και ουσιαστικά του πολιτικού και έννομου βίου μας.

Και για να τα φυλάσσει χρειάζεται να είναι ολιγόλογο, λιτό και αφαιρετικό. Η αφαιρετική, γενική και ελλειπτική διατύπωση του επιτρέπει να προσαρμόζεται νοηματικά, διαρκώς μέσα από την ερμηνεία του και από τη συνταγματική πρακτική των συνταγματικών οργάνων και κυρίως της νομοθετικής και της δικαστικής εξουσίας. Όσο πιο ολιγόλογο και γενικόλογο είναι ένα σύνταγμα τόσο μεγαλύτερη αντοχή παρουσιάζει στις συγκυριακές επιδιώξεις και στις περιστασιακές διεκδικήσεις κομμάτων και ομάδων.

*Το ζήτημα επομένως σήμερα είναι πώς θα προστατεύσουμε τα θεμελιώδη και ουσιώδη του πολιτειακού βίου μας, τον συνταγματισμό μας από τις απανωτές, εύκολες και φλύαρες αναθεωρήσεις που επιχειρούν να πραγματοποιήσουν συγκυριακές και περιστασιακές κυβερνητικές πλειοψηφίες, οι οποίες σφετερίζονται αναθεωρητική εξουσία μέσα από την καταδολίευση της αναθεωρητικής διαδικασίας και ειδικά των εναλλακτικών πλειοψηφιών των παραγράφων 2-4 του άρθρου 110 του συντάγματος.

*Για τον λόγο αυτό χρειάζεται, πιστεύω, η διαδικασία της αναθεώρησης να γίνει πιο δύσκολη και να απαιτείται οπωσδήποτε αυξημένη πλειοψηφία στην αναθεωρητική Βουλή που πραγματοποιεί και την αναθεώρηση. Πρέπει να αποφασίζει η τελευταία το περιεχόμενο της αναθεώρησης με αυξημένες πλειοψηφίες που να φτάνουν ακόμη και τα 2/3 του αριθμού των βουλευτών.

Ακόμη, για να μη χρειάζεται το σύνταγμα να ασχολείται με τις λεπτομέρειες πρέπει οι εκτελεστικοί και οργανωτικοί του συντάγματος νόμοι, αυτοί που προβλέπονται ειδικά από το σύνταγμα, να ψηφίζονται με ειδικές διαδικασίες συζήτησης και με αυξημένες πλειοψηφίες, που να ξεπερνούν τα 3/5.

Οι εκτελεστικοί νόμοι του συντάγματος είναι νόμοι συνταγματικοί, είναι ουσιαστικό σύνταγμα, και γι' αυτό χρειάζονται και αυτοί συναίνεση, ειδικές διαδικασίες και αυξημένη πλειοψηφία.

*Η αναθεώρηση του άρθρου 16 π.χ. αυτό μας δείχνει: το ουσιώδες δεν είναι αν θα καταργηθεί ή όχι η άστοχη συνταγματικά απαγόρευση των ιδιωτικών πανεπιστημίων, αλλά το πώς οργανώνεται η πανεπιστημιακή παιδεία, μετά, ενόψει της παγκοσμιοποίησης και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, παραμένοντας η ίδια πάντα δημόσιο αγαθό, που παρέχεται εξίσου σε όλους υπό την εποπτεία του κράτους, που εγγυάται την ελευθερία της έρευνας και της επιστήμης ως αγαθών κοινωνικών και όχι ως εμπορευμάτων.

Ο εκτελεστικός του άρθρου 16 νόμος είναι νόμος συνταγματικός και χρειάζεται συναίνεση και όχι μικροκομματική ή στενοκέφαλη πολιτική αντιδικία, γιατί αφορά τα θεμελιώδη του κοινωνικού μας βίου. Και τα θεμελιώδη, όπως είναι η αναθεώρηση, δεν ανήκουν στη φύλαξη και δικαιοδοσία αποκλειστικά ούτε της εκάστοτε κυβερνητικής πλειοψηφίας ούτε της οποιασδήποτε κοινοβουλευτικής ή εξωκοινοβουλευτικής μειοψηφίας.

*Η σχετική ευθύνη ανήκει και στους μεν και στους δε και βέβαια και στην κοινότητα που συνδέεται άμεσα με αυτά, όπως είναι στην προκειμένη περίπτωση η πανεπιστημιακή.

* Ο ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΑΝΙΤΑΚΗΣ είναι καθηγητής του Συνταγματικού Δικαίου.